

LAINE PEEBU KÄE ALL OLEKS ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU REMONT JUBA VALMIS

Ago Pärtelpoeg. Laine Peep: direkt-riss. Tallinn: Hea Lugu, 2016. 368 lk.

Tartu Ülikooli raamatukogu remont on veninud nii pikale, et probleem jõudis südatalvel ületada koguni ajakirjanduse uudiskünnise, sealjuures üsna skandaalihõngulisel moel. Nüüd, suve hakul, ei ole olukord ikka veel selginenud. Seda paslikum on meenutada Laine Peepu, raamatukogu direktorit aastatel 1962–1990, kelle visa töö tulemusel skandaali keskmes olev hoone ehitati.

Tema elulooraamatu on koostanud Tartu Oskar Lutsu nimelise Linnaraamatukogu töötaja Ago Pärtelpoeg, tuginedes põhiosas meenutuslikele intervjuudele, mille ilmastikuteadlane Ille Palm tegi Peebuga 1990. aastate lõpul. Raamat annab traditsioonilise ülevaate „lapsepõlvest ja koolieast”, seejärel keskendub tööle raamatukogus, ennekõike uue maja ehitusele, mida nii Peep ise kui ka ümbritsejad peavadki tema elutöök. Pikkade otsetsitaatide vahel on intervjuusid refereeritud ning joone all

minimaalsel vajalikul määral kommenteeritud. Paiguti on täienduseks lisatud ka teiste inimeste kommentaare, põhiloolle järgneb pisem kimp mälestusi Laine Peebu kohta (umbes 75 lk).

Raamat on hea infoallikas kõigile, keda huvitab TÜ raamatukogu ajalugu. Sellele on pühendatud arvestatav osa raamatust (130 lk), olulisim ongi raamatukoguhoone valmimise pikk ja põnev saaga. Selgub, et jutu uuest majast võttis Peep üsna värske direktorina üles toonase rektori Feodor Klementiga juba 1963. aastal – kui arvesse võtta, et hoone avati aastal 1982, vältas lugu kokku kakskümmend aastat. Peebu esituses toimuski kõik peasjalikult tema vägikaikaveona kahe rektori, esmalt Klementi ja hiljem, alates 1970. aastast, Arnold Koobiga. Nii Peebu enda kui ka teiste meenutajate meelest paistab Peep olevat eesmärgi saavutamise nimel käiku lasknud kõik võimalikud nipid ja trikid. Nõnda avaneb haarav pilt mitmes mõttes kõrgema tasandi nõukogudeaegsest asjaajamisest.

Möödaminnest saavad valgustatud mõned muudki raamatukogu ajalooa seonduvad aspektid. Kui teost usaldada – ning see osa tundub üsna usaldusväärne –, on Peep olnud laia silmaringiga, uuendusmeelne juht, kes püüdis olla kursis sellega, kuidas toimivad raamatukogud mujal. Näiteks kirjeldab ta äratundmist, et Nõukogude Liidu raamatukogud on väliselt pompoossed, kuid mitte lugejasõbralikud, tekitades sisseastujas pigem aukartust ning olles tihti ebamugavad ka töötajatele (lk 115). Sellest lähtunud ta ka raamatukogu uuele hoonete nõudmiste püstitamisel: paistkugi see väljast pisut kinnise fassaadiga ja tõrjuv, siselahenduse poolest olnud see omas ajas väljapaistvalt avatud olemisega ja kasutajasõbralik. Ühena esimestest Eestis soosis TÜ raamatukogu avariikulite süsteemi (lk 126), lisaks peeti oluliseks nt liikumisraskustega inimeste juurdepääsu raamatukogule (lk 135) ning mõisteti raamatute elektroonilise kataloogimise olulisust juba siis, kui raamatukogus veel arvuteid ei kasutatudki (lk 158).

On täiesti arusaadav valik kirjutada peaaegu seiklusjutu formaadis ülikooli raamatukogu maja valmimisest. Küllap ongi just toonane direktor asjast kõige rohkem teadnud ja mäletanud, mis siis, et pakkuda saab ta ainult isiklikku perspektiivi. Kuid kui raamatukogu lugu on jutustatud veenvalt ja huvitavalt, siis küsitavam on see, kuidas raamat annab edasi inimese loo. Ka niisugune taotlus näib väljaandel ju siiski olemas olevat. Üks probleem on see, et ülemuse ja kolleegina on Peep ilmselt olnud klassikaline näide „vastuolulisest, kuid värvikast inimesest” – külajuttude ehk elava kultuurimälu põhjal õnnestus tal kas ära hirmutada või välja vihastada paljud, kellega ta kokku puutus. See tahk jääb raamatus varjule või vähemalt poolikuks. Mõned arvatavasti salongikõlbulikud lood Peebu isepäisusest korduvad mälestusest mälestusse, samas on Matti Miliuse purskkaevuintsidenti mainitud ainult joone all (lk 74) ja lähemalt selle kohta teada ei saa, olgugi et tegu on võib-olla kõige levinuma legendiga Laine Peebu kohta. On iseloomulik, et kuigi raamatu lõppu kogutud meenutustest mitu märgib, et alluvad kartsid Peepu südamest, ei võta niisugust hirmu omaks ükski meenutaja ise, vaid omistab seda teistele inimestele. Ilmselt on pieteeditundeliselt ära trükitud just niisuguste vastajate panus. Kuuldavasti ollagi aruteludes Peebu sugulastega kärbitud välja suur osa esialgselt käsikirjast. Sellisena aga ei tasakaalusta raamatu lõpuosa õieti mahukamat, Peebu enese kõneldul põhinevat osa, kuigi küllap on autor niimoodi kavatsenud.

Muidugi on autoril õigus materjali valiku kaudu anda elulooraamatule oma rõhuasetus ning selle kallal polekski alust norida, kui Peebu kuulsus ei oleks nii laialdane. Teiseks aga hakkab huvitavaid siirdeid teksti rõhuasetustesse andma formaat, lähtumine peasjalikult „objektiga” tehtud intervjuudest. Eriti loo lõpupoole muutuvad tulemused kummaliseks. Alguses hoogsalt kulgenud jutustus kipub pöörduma kibestumisse, esile tükivad rikutud inimsuhted, liigategemised ja peaaegu et vandenõu-

teooriad. Sealjuures näib, et see pole autori teadlik valik, vaid tuleneb peamiselt intervjuu kulust. Laine Peebu ja Ago Pärtelpoja hääel sulavad ühte, kuid kõlama jääb esimese toon. Eriti ilmekas näide on vastasseis Ivi Eenmaaga. On küll püütud olla taktitundeline ning antud Eenmaale võimalus vastulauseks, aga ega seda vastulauset ju pärast opo- nendi surma päris eheda võrtsiga ei kir- juta. Vastuolulise mulje jätab Peebu lah- kumine raamatukogust: vargussüüdis- tused lükatakse ümber, kuid jääb pisut ebamääraseks, kuidas ja kust need üldse tekkida said. Ka lugu edasisest vanaraa- matumüüja karjäärast vabas Eestis on ühelt poolt jutustatud eduloona, teiselt poolt toonib seda näiteks skandaal Karl Ristikivi arhiiviga. Kokkuvõttes käitub omajutustatud elulugu justkui romaan, mis viimases osas ootamatult registrit vahetab. Kui seni tunneb lugeja, et loo kangelane on igal juhul olnud väljas õige asja eest, olgugi vahendeid valimata, siis lõpus hakkavad ähmastuma tema eesmärgid ja ajendid; narratoloogia ter- minites kaob jutustaja usaldusvärsus.

Siiski joonistub Peebust vähemalt tema parimatel aegadel välja jõuline nõukogudeaegse juhi portree – mis siis, et ta selle peamiselt ise välja joonistab. Siin on ühist paljude teiste toonaste funktsionääridega, kes ise sugugi ei nõustu, et nad ainuüksi valel ajal elami- se ja töötamisega oleksid sooritanud mingi patu Eesti vastu. Pigem vastu- pidi, nemad tegid võimaluste piires, mis teha andis. Näiteks kui Peep selgitab: „Mul ei tulnud pähegi, et keegi võiks meid rahvavaenlaseks tegema hakata. Mõtlesin, et ma ju ei ole, küll ma kait- sen ennast. Otsin Lenini välja ja korras” (lk 58) – siis täpselt samasugust Leni- nile tuginemise strateegiat on kirjeldanud Gennadi Muravin juhul, kui oli tarvis välja anda venekeelne tõlge Leelo Tungla lasteraamatust „Neitsi Maarja neli päeva”.¹ Peep rõhutab mitut puhku, et ta ei tundnud hirmu ja suhtles see-

tõttu ka „ohtlike” inimestega inimlikult ja otse: „Mitte et ma oleksin olnud mingi- sugune vabadusvõitleja. Aga ma lihtsalt julgesin paljusid asju, sest ma teadsin, et minu minevikus ei ole midagi, millest saaks kinni hakata. Ma olin olnud õigel ajal komsomol, õigel ajal partei liige. Ma olin hästi õppinud. Ja see oli see, mis- pärast ma julgesin paljusid asju, millest ma saan nüüd aru, miks teised kartsid” (lk 170). Samasugust julgust hindas ta teistes: „Võib-olla see ei olnud igakord päris ilus, aga mõnikord mulle tundus, et kaadripoliitikas tuleb kasutada ära seda, et saada endale rohkem liitlasi nende hulgast, kes asjadest aru said – mis siis, et teistmoodi –, kui otsida tuge nende hulgast, kes olid küll võib-olla protesti ja vastalisuse vaimu täis, aga olid hirmus arad. Nende argade inimes- tega oli mul häda omajagu, sest nemad ei julgenud jätta tegemata asju, mis tegemist ei väärinud, nad pidid tegema kõike täpselt eeskirjade järgi” (lk 131). Siin ei vastandata niisiis mitte harjunud kombel riigivastast ja riigitruud meel- sust, vaid hoopis tegemisjulgust ja tege- matusargust.

Ka teised on Peepu võrrelnud näiteks Kaarel Irdiga (Toomas Liivamägi, lk 290) ja ühtlasi osutanud, et analoogselt Irdiga oli ta nõukogudepärase juht, kes sobis oma aega. Peepu eristab aga Irdist ja paljudest teistest see, et tegu on nõu- kogudeaegse naisjuhiga. On see oluline? Tundub, et tema enda jaoks on. Näiteks meenutab ta enese ametisse valimise juures Klementi sõnu: „Ma paneksin sinna kõige parema meelega tööle ühe naispolkovniku, kui võimalik oleks. Sest seal on vaja kõva kätt üheltpoolt ja tei- seltpoolt ... naisterahva intuitsiooni” (lk 70). Kõnekas on ka lugu, mida Peep mõnuga vestab (lk 128–129): kui külla saabub tähtis külaline Venemaalt, Sara- tovi ülikooli raamatukogu direktor, on ta riides „natuke teistmoodi kui meie naised sel ajal”. Nimelt on külalisel jalas lakk-kingad valgete sokkide peal, juuksed on keeratud pealaele täidisega krunni. Peep suunab külalise diskreet- selt juuksuri juurde poldilokke tegema, mispeale too end peeglist vaadates tea-

¹ G. Muravin, Ebatsensuursed juhtu- mid. Sekeldused eesti raamatutega Nõuko- gude ajal. Tallinn: Tammerraamat, 2016, lk 28–32.

tab: „Suurepärane, nüüd mulle tundub, et ma oleks nagu Euroopas käinud”, ning alguse saab pikaajaline koostöö. Samas ütleb see lugu, et ka mujal Nõukogude Liidus oli kõrgetel kohtadel ametis nais-terahvaid, kellega niisugune poldilokki-
dele rajatud sõprus oli võimalik. Teise analoogsena on mainitud Ljudmilla Gvišianit, Aleksei Kossõgini tütar, samuti raamatukogudirektorit (vt lk 100 jj). Ka oli naissoost Tartu ülikooli raamatukogu eelmine direktor vahetult enne Peepu aastatel 1951–1962 – Aimi Hiir (kirjanik Erni Hiire abikaasa).

Niisiis pole küsimus ainult bioloogilises soos, fenomenaalne on just see „naispolkovniklik” kokteil, autoritaarsus koos teatava konventsionaalse naiselikkusega – mitmemõttelise ja -palgelise „nõukogude naise” üks esinemisvorme. Just seesugust kooslust kinnitab veel üks raamatust välja jäänud, kuid küla pealt kuulda olev lugu sellest, kuidas Peep káratanud kellelegi aupakmatult käitunud meesterahvale: „Kuidas sa daamiga räägid, siga!” Tinglikult naiseliku intuitsiooniga komplekti sobivaks võib pidada huvi psühholoogia vastu, mida Peep ise korduvalt rõhutab. Ta meenutab sooja sõnaga nooruses kuulatud psühholoogialoenguid ning kiidab näiteks töötajate sobivuse hindamist psühholoogilise profiili põhjal (tänapäeval on see mõttesuund üsna äraleierdatud, kuid

omas ajas ilmselt värske). Mitu alluvat märgib ära Peebu vastutulelikku suhtumist töötaja lapse haigestumisse: siis võimaldanud ta ikka kodus töötamist. Tänapäeva naisõiguslus peab niisugust paindlikkust üheks olulisemaks versta-postiks naiste heaolu saavutamisel. Teisalt näib, et Peebu enese arusaam naiselikkusest oli – vastupidiselt praeguse peavoolufeminismi tõekspidamistele – kaunis normatiivne, näiteks ei olevat ta sallinud pükse kandvaid naisi (lk 301).

Naiseluloole vahest ebaiseloomulikult on muide äärmiselt vähe juttu privaat-sfäärist. Tuleb tunnistada, et lahutusega lõppenud abielust Harald Peebuga, kes oli arvestatav kirjandusteadlane ja õppejõud, oleksin lugejana tahtnud teada rohkem. Kuid kõigepealt seab siingi kindlasti piirid lähtumine peaa-
sjalikult Laine Peebu enese mälestus-
test, ja tema ise oletatavasti seda teemat vältis. Ning teiseks tuleb näkku vaadata omaenese huvide tendentslikkusele: raamatu pealkiri seab täiesti ausalt fookusse Peebu töö raamatukogus ning seda fookust ka valgustab. Järelikult tuleb üle olla naislugeja naiselikest ootustest, et naise biograafia annab tingimata ülevaate ka tema eraelust. Vaat ei anna, ega peagi andma.

JOHANNA ROSS